

ROLUL PREOȚIMII ÎN PROCESUL DE NAȚIONALIZARE A BISERICII ȘI ȘCOLII DIN BASARABIA DUPĂ ANUL 1918

THE ROLE OF THE PRIESTHOOD IN THE PROCESS OF NATIONALIZING THE CHURCH AND SCHOOL IN BESSARABIA AFTER 1918

Vasile SECRIERU, Preot

„Prin chemarea sa religioasă, prin autoritatea ce are, prin situația independentă de care se bucură, prin cultura mai deosebită pe care o are față de ceilalți locuitori, preotul are puțință – adaug: are datoria – de a-și exercita influența lui la tot momentul și să fie factorul cel mai puternic în progresul social pe toate căile fără excepție” – Spiru Haret

Abstract: *In this article the author analyzes the partnership between the Church and the School, two great powers of the Nation that develop the mood and intellectual state in society. It presents the priesthood from Bessarabia, Bukovina, Transylvania and Old Romania who did their duty in drastic conditions during the Russian rule. It was the priesthood between the Prut and the Dniester, who accelerated the way of the political Union, but also of the spiritual one, of Bessarabia with the Motherland. So the author refers to the moments in which the cultural-moral values of a Nation are preserved and promoted, to the attitude of the Bessarabian Clergy together with the teachers in education, who contributed to maintaining the awareness of the Romanian national identity of the Bessarabian Modovans*

Keywords: *Church, school, Priesthood between Prut and Dniester, Union of Bessarabia with Motherland, national identity*

Pantelimon Halippa (1883-1979), unul din marii fruntași basarabeni, aprig luptător al Unirii Basarabiei cu Țara Mamă, deputat în Sfatul Țării de la Chișinău, a apreciat mult rolul pe care l-a avut clerul basarabean în mișcarea națională a provinciei dintre Prut și Nistru. El arată că „iată oamenii bisericii – preoți și dascăli – s-au făcut conducători ai poporului în treburile vieții”. „Cunoscuse sute de clerici, care și-au făcut datoria bine în condiții foarte dificile. Îi amintește pe călugării Gurie Grosu și Dionisie Erhan, care s-au călugărit tocmai pentru ca să fie slobozi de nevoile individuale și egoiste ale existenței. Gurie Grosu studiază la Academia duhovnicească de la Kiev, ajunge apoi primul Mitropolit al Basarabiei. Dionisie Erhan ajunge Episcop al Cetății Albe-Ismail, fără studii școlare, fiind un mare autodidact, întrecând pe mulți în științe pe care și le-a adunat ca poslușnic (ascultător) la Mănăstirea Suruceni din județul Lăpușna.

În mod deosebit, merită menționați preoții scriitori și publiciști: profesorul și rectorul Seminarului Teologic Ortodox din Chișinău, preotul Constantin Popovici, redactor și director al prestigioasei publicații *Luminătorul* de la Chișinău; preotul-poet Alexei Mateevici, profesor la Seminarul Teologic din Chișinău, colaborator la *Luminătorul* și *Cuvânt Moldovenesc*, autorul poeziei *Limba noastră*; preotul Petre Gheorghiev, care a scris *Popasuri sufletești*; preotul și publicistul Vasile Țepordei, care a

scris o lucrare despre opera literară și publicistică a lui Alexei Mateevici; preotul Iulian Friptul, colaborator la ziarul *Cuvânt Moldovenesc* și la revista *Viața Basarabiei*; preotul Paul Mihail, un mare cercetător de arhive, care a scris lucrarea *Tipărituri moldovnești în Basarabia sub ruși*. Nu trebuie să uităm nici de preoții Constantin Partenie, Alexandru Baltaga, Ioan Știucă, Serghe Bejan, Andrei Murafa, Theodor Dumbravă, Vasile Gumă; profesorii scriitori Nicolaie Popovschi (Visterniceanu) Iustin Frățiman și mulții alții care, înainte de a merge la universitate, au absolvit Seminarul Teologic Ortodox de la Chișinău, crescând și formându-se în atmosfera pe care o crea clerul moldovenesc din Basarabia. Unii dintre aceștia au avut de suferit mult în tinerețea lor, în temnițele și deportările regimului țarist, dovedind astfel că clerul moldovenesc basarabean a fost luptător pentru cauza națională. Clerul basarabean, venind în contact cu masele populare și cunoscându-le nevoile, a fost o categorie care a dat cele mai numeroase elemente luptătoare pentru progresul politic, social și cultural al Basarabiei românești”.¹

Gheorghe Arghiropol, secretarul Episcopiei Bălți-Hotin, scria: „De aceea, cu atât mai mult acum, noi Românii, când ne-am văzut strânși toți laolaltă, să luăm pildă din trecutul neamului nostru și să ne iubim cu tărie credința noastră strămoșească și să ne împlinim cu sfințenie datoriile către biserică și patrie, făurindu-ne prin viețuire creștinească și muncă cinstită o viață obștească aleasă. Și să ne rugăm lui Dumnezeu, ori de câte ori ne închinăm, să ne apere țara, biserica și pe bunul nostru Rege, să ne dea pururea cârmuitori luminați, ca prin înțelepciunea lor să viețuim în pace și în toată

îndestularea trebuitoare. Amin”²

Într-un articol, din data de 1 aprilie 1918, preotul basarabean Nicolae Stadnicov, din comuna Țânțăreni, scria că rusificarea în Basarabia s-a realizat prin școli și biserici și acum naționalizarea trebuie făcută tot prin intermediul acestor instituții: „Dacă se va lucra împreună cu conducătorii din România, Ardeal și Bucovina, toți intelectualii cu toată energia pe care o avem, dacă vom sfărâma toate piedicile ce le întâlnim pe drum, atunci și poporul întunecat va deschide ochii și va înțelege, că omul luminat poată să facă mai mult, decât cel întunecat. Dacă dorim să fim considerați adevărați luminători ai poporului, noi trebuie să ne apucăm de lucru cât mai repede căci pe urmă va fi târziu și greu”³

Autorul Vasile Loghinescu, în articolul *Luminătorii poporului*, 11 iulie 1918, relatează despre o discuție pe care a avut-o cu un preot moldovean la un festival din Sala Eparhială Chișinău. Preotul se uita cu mare jale la peretele, unde în vremurile „vechi și bune” se afla icoana „Preasfințitului” Serafim. A întrebat: cine are să cânte, cine citește și despre ce? Mai apoi a zis că nu-i plac românii, cu toate că „eu sunt Moldovan „infocat” și nici înainte n-ascundeam că sunt Moldovan. Chiar și în biserică citeam câte odată moldovenește (?)”. Nu-i plăceau românii fiindcă făceau totul forțat. Vor să naționalizeze Biserica și Școala. „Nu ne lasă pe noi să facem noi din voia noastră. Rușii după ce au cucerit Basarabia (au furat-o părinte, zic eu), au lăsat vreo 30–40 ani și preoții și învățătorii românești. Românii se grăbesc. Mai bine se ne lase pe noi - preoții la voie. Da la urmă nu se știe – dacă n-am fi ai Rusiei. Eu slujesc Rusiei. Rusia îmi „plătește”. De la Români eu n-am nimic. Și nici nu aștept. Românii îs săraci. Eu slujesc celuia, care îmi plătește ...”. Iată opiniile unuia dintre preoții luminători ai poporului. Plângeau după Rusia mare „pravoslavnică”.

Același autor mai scrie că a asistat de vre-o 4–5 ori la Comisia care lucra pentru întrunirea Soborului bisericesc local. N-a observat nici o îmbunătățire a vieții poporului și nici nu a sesizat o mișcare națională. Preoții aveau încă aceleași păreri de la anul 1907, când au înființat, cu alți „binefăcători”, Uniunea poporului rus.

Vasile Loghinescu vine cu un îndemn către clericii basarabeni: „Preoți moldoveni! Deșteptați-vă! Luminați poporul care vă hrănește. Destul cât l-ai ținut în întunecime! Luminați-l pe limba lui. Moldovenii se duceau pe la Inochentie, care li cetea în limba lor bine cunoscută. Uitați vremurile „Preasfințitului” Serafim. Să dăm laudă Domnului c-au trecut. Dumneavoastră locuiți între popor. Mulți din Dumneavoastră sunteți chiar din sânul poporului. Știți durerile, neajunsurile – știți viața și sufletul poporului moldovenesc, așa că-l puteți povățui și îndrepta pe calea adevărului. Pentru aceasta poporul vă va mulțumi, înbrățișându-vă cu iubirea care face minuni”⁴

Publicistul Teodor Jireghie, în articolul *Fiți vrednici de țara ce se înnoiește*, din 3 august 1918, scria că Biserica noastră încă prin multe locuri zăcea în întuneric. Mulți dintre preoți se îndeletniceau în deșertăciune și nu aveau grijă de datoria lor, erau chiar împotriva țării ce se înnoia. Autorul vine cu următorul îndemn pentru clericii basarabeni: „Voi, cei tari la cerbice și netăiați la urechi, deșteptați-vă până ce nu se mânia făcătorul de minuni Nicolae, să vă tragă câte o palmă pentru bârfelile voastre și să vă sucească gâtul. Lepădați-vă de vrajbă, căci bine știți că cel ce o iubește, spânzurațoarea îl îndrăgește, botezați-vă și lepădați-vă de rele: face-ți bine și fiți fii luminați ai României Nouă! Cunoașteți proorocirile cu mintea deschisă a veacului al douăzecilea și vă lepădați de Vavilonul Rusesc și de limba lui”⁵

Atenția preotului-scriitor, Andrei Murafa, a fost mereu axată pe nevoile sufletești ale basarabenilor. Preotul din el n-a ațipit niciodată. Problema caracterului național al Bisericii a fost una din temele preferate și abordate de Dumnealui „Naționalizarea Bisericii trebuie să înceapă nu de jos, dar de la cap ... Dacă până acum satele moldovenești s-au rusificat prin biserică apoi și de naționalizat ele tot prin biserică se vor naționaliza.

Problemele bisericii, școlii, femeii basarabene, racordării sufletești a fraților români din toate provinciile ce se uneau erau, de fapt, niște pietre de temelie care trebuiau potrivite cât mai chibzuit și temeinic, pentru vecie. Aici, la potrivirea temeliei și-a găsit rostul și modestul preot din Costiujeni, care a plecat în lumea celor dreți cu sentimentul datoriei împlinite”⁶

Preotul Andrei Murafa, în articolul *Biserica și Școala*, din data de 20 septembrie 1918, susținea că Biserica și Școala sunt două mari puteri ale Neamului, două făclii sfinte, care aduc Neamul la o stare sufletească și intelectuală înaltă, la culmea gloriei. Că numai razele lor sunt „vrednice să patrundă spiritul Neamului în adâncimea lui și însuflețindu-l cu idealuri sfinte, să-l facă silitor, vrednic de eroi. Muncitorii Bisericii și a Școlii formează spiritul neamului fără care aceasta ar fi doar un cadavru, un dobitoc de muncă grea, spre hrana altor neamuri”⁷

Fruntașul ardelean Onisifor Ghibu, un bun cunăscător al vieții interbelice din Basarabia, menționa următorul fapt: „Aproape din gura tuturor, cari au trecut în ultimii cinci ani Prutul pentru un timp mai scurt sau mai lung, se poate auzi afirmațiunea că preoțimea din Basarabia este cu sentimente rusești.

Ca unul care am avut prilejul să cunosc de aproape, în situații cu totul caracteristice, preoțimea din Basarabia, m-am ridicat întotdeauna în contra acestei afirmațiuni, care este fundamental greșită”.

Onisifor Ghibu considera, pe bună dreptate, că preoțimea din Basarabia nu este mai puțin națională decât cea din Bucovina, Transilvania sau România Veche. Dimpotrivă, judecând-o după rolul pe care l-a avut sub stăpânirea rusească, ea a săvârșit un rol național mai important decât preoțimea din Vechiul Regat. Dacă ea nu a luptat pentru revendicările naționale, nu este mai puțin adevărat, că a păstrat neatins vechile comori naționale la țară: limba și credința străveche. Există o legendă neîntemeiată precum că în bisericile de la sate ar fi încetat cu totul slujba românească pe timpul dominației rusești. Cercetați bisericile sătești și le veți găsi pline cu cărți românești de la Mănăstirea Neamț, Iași, București, Sibiu, Buda, Blaj și Chișinău. În opinia lui Onisifor Ghibu, preotul „a fost singurul stâlp al Românismlui în trecut așa cum putea să fie în împrejurările date. Dar preoțimea n-a fost și nu e rusificată. Cel mult dacă s-ar putea spune că a fost țarificată, și asta a fost”⁸

Distinsul istoric bisericesc basarabean, Nicolae Popovschi, în lucrarea *Românismlul în Basarabia și Unirea. Viața Românească*, Iași, 1922, scria: „Câtă nedreptate și nedreptate dureroasă a fost în acele învinuiri de rusofilism, antiromânism, care în vremea din urmă nu o dată au fost aduse basarabenilor și mai cu seamă preoțimii basarabene! Aceste învinuiri adesea erau o simplă neînțelegere, dar nu o dată au fost și un abuz de cuvinte, căci deloc nu corespundeau cu realitatea. Să nu confundăm românismlul cu regimul, românismlul înrădăcinat, împlântat în suflet din copilărie și prin urmare nestrămutat și regimul nou adus și chiar aflat în stare trecătoare”⁹

Basarabeanca Elena Alistar, deputat, filantrop, pedagog cu renume în spațiul

românesc, referindu-se la religiozitatea basarabenilor, afirma: „Câteva cuvinte în ceea ce privește religiozitatea: ai noștri basarabeni, la prima vedere, apar foarte religioși față de cei de dincolo, dar în fond vedem că e un bigotism luat de la Ruși, fără o adevărată pietate. Pe când dincolo, cu toate că la biserică se duc mai rar, obiceiuri religioase au mai puține, însă când stai de vorbă cu ei, vezi că nu sunt lipsiți de un adevărat sentiment de pietate față de preoții și înrîurire rusească, o molipsire de spiritul rusesc prin una ce a dovedit-o revoluția rusească”.¹⁰

Profesorul și eseistul Gala Galaction (Grigorie Pișculescu), un mare admirator dar și susținător al populației dintre Prut și Nistru, raportându-se la starea sufletească a basarabenilor, consemna următorul lucru: „Este o stare sufletească foarte curioasă, dar pe care trebuie s-o înțelegem bine ca să nu facem greșeli și să nu tulburăm pacea dintre frați”.

„Evident, ne găsim în Basarabia, pe treptele cele mai de sus ale ortodoxiei. Este o forță și o zestre națională, pe care niște oameni înțelepți ar ști să le valorifice cu măiestrie”.¹¹

Cercetătorul american Charles King sublinia faptul că bisericile și bibliotecile ruse au fost închise și românizate. Sub conducerea mitropolitului ortodox al Basarabiei, Gurie Grosu, a fost inițiată o campanie pentru impunerea noului calendar religios român și a serviciului divin în limba română în rândul congregațiilor rusești. Atunci când câțiva ruși au preferat, să-și inmormânteze morții fără preot, mai degrabă decât să accepte un preot român, procesiunile de acest tip au fost interzise în timpul zilei pe străzile principale.

În anul 1939, mai ales după „atacurile sovietice și germane din luna septembrie asupra Poloniei, guvernul român a luat măsuri pentru a soluționa aceste cazuri. Au fost date dispoziții pentru permiterea importului de cărți rusești, introducerea de clase cu predarea în limba rusă și ucraineană în școlile de stat, permiterea serviciului religios în limba rusă precum și alte măsuri de cooptare a conducătorilor comunităților slave”.¹²

Același cercetător american Charles King scria „că conducătorii Bisericii basarabene s-au opus și ei oarecum introducerii alfabetului latin, care era privit ca o inovație laică, neortodoxă; alfabetul chirilic a fost utilizat în anii 1930 pentru semnele rutiere din Chișinău”.¹³

După anul 1918, în România Mare a fost rezolvată și situația de drept a diferitelor confesiuni religioase. „Libertatea credinței a fost devenit principiul fundamental al României interbelice. Pentru asigurarea drepturilor și datoriilor reciproce dintre numeroasele confesiuni și Stat, a fost acordat fiecărei confesiuni dreptul de ași organiza viața internă în mod autonom, în cadrul Statului Român. Fără a leza autoritatea bisericilor altor confesiunii, aceasta au știut să respecte și să recunoască, liber de orice regret, tradițiile Bisericii Ortodoxe Române. La baza stabilirii drepturilor și obligațiilor reciproce dintre Stat și cele 7–8 confesiuni, principiul călăuzitor a fost interesul Statului Român și toleranța reciprocă confesională”.¹⁴

Prezintă un mare interes și Circulara numărul 3, semnată de către Episcopul de Bălți, Visarion Puiu, dată de către Episcopia Hotinului-Bălți, din 6 februarie 1925, în care citim: „Înființându-se cursuri de adulți prin toate parohiile, preoții și cântăreții au o frumoasă împrejurare de a cultiva sentimentele religioase ale poporului nostru.

De aceea obligăm pe toți preoții a urma cât mai des la aceste cursuri, a învăța tineretul rugăciuni și felul cum să se roage, să-i explice cuprinsul sfintei evanghelii și

scrierile Sf. Apostoli și aplicarea la viața practică. Să le lămurească punctele de credință ortodoxă și să le dea sfaturi morale, cum să se poarte în lume.

Lăudând virtutea, să le arate grozavele urmări ale celor ce cad în diferite patimi, precum beția, furtul, desfrânarea și altele. Obligăm la fel și pe cântăreți de a da tot sprijinul preotului și urmând la aceste cursuri să-i învețe și cântece naționale românești, acolo unde învățătorul nu poate cânta.

Părinții protoierei vor cerceta în inspecții cât îndeplinesc preoții această nobilă chemare, raportându-ne cele constatate”.¹⁵ Astfel, pentru a veni în sprijinul clericilor și învățătorilor basarabeni, în vederea luminării creștinilor prin cuvântul scris, „în data de 29 septembrie 1918, Societatea Națională Ortodoxă a femeilor române din București a adus în dar la Chișinău două vagoane de cărți românești”.¹⁶

Referindu-se la misiunea preotului, Mitropolitul Pimen Georgescu al Moldovei susținea, în lucrarea sa *Unde mergem?*, că bisericile, pe lângă lăcașuri de cult, trebuiau să devină și locuri în care preoțimea să cheme lumea pentru a o învăța datoriile religioase și creștinești. În zilele de sărbătoare și mai ales în orele de după amiază, preoțimea, prin acest mijloc, va atrage la ea o bună parte din creștinii pe care îi va „scăpa astfel de la îmbierea ademinitoare a cârciumei”.¹⁷

După Unirea Basarabiei cu România, autoritățile civile și bisericești românești și-au dat seama de necesitatea unirii suflatești dintre cler, popor și autorități. De aceea, cel dintâi lucru la care „s-au gândit Guvernul și Sfântul Sinod de la București, a fost acela de a adresa o Declarație clerului și poporului Basarabiei. Astfel, la 16 iunie 1918, a fost trimisă *Cartea Pastorală*”¹⁸ a înaltului for bisericesc românesc, redactată la Iași și semnată de toți membrii Sinodului și ministrul Cultelor, în numele guvernului. În această *Carte Pastorală* se făgăduia celor din provincie „cea mai părintească dragoste”, „cuvinte de pace” etc. Făgăduiala a fost exprimată, astfel: „Odată cu trimiterea P.S. Nicodim, împuternicitul nostru, atât Sf. Sinod cât și înaltul guvern au ținut într-un glas să vă dea și încredințarea că vi se vor îndeplini cu sfințenie toate dorințele privitoare la autonomia bisericească de care aveți nevoie”.

Cartea Pastorală cuprindea cinci puncte:

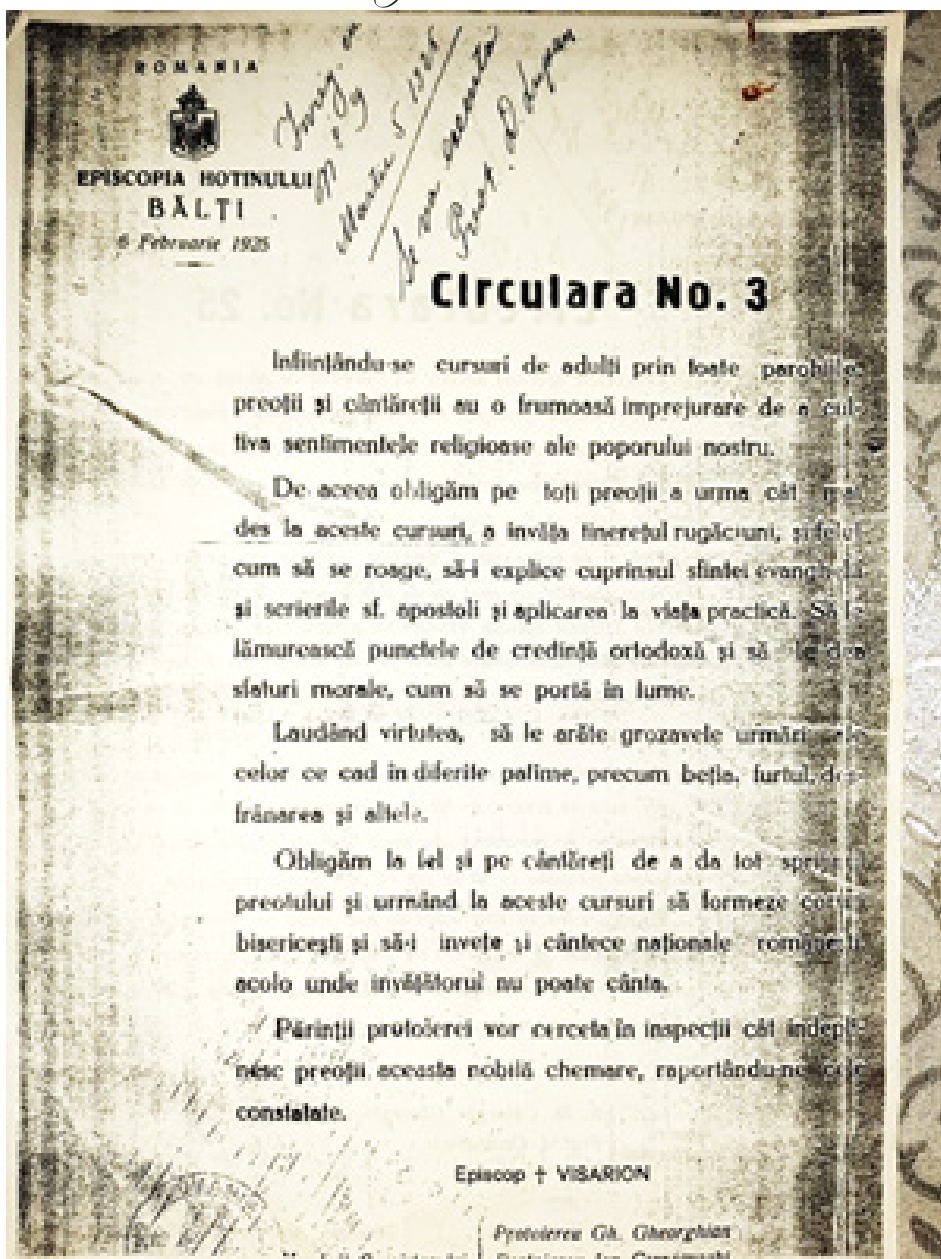
- alegerea Bisericii locale se va face de către Marele Colegiu Electoral, din care face pac parte și reprezentanții poporului basarabean;
- averile bisericești basarabene vor fi respectate și lăsate numai în folosința acesteia și al așezămintelor bisericești de cultură și binefacere;
- starea materială a clerului se va îmbunătăți;
- clerului i se va lăsa puțința de ași întemeia orice așezământ de învățătură și binefacere;
- Sfântul Sinod și Guvernul și-au asumat obligația de a-i îndeplini Bisericii basarabene toate dorințele care vor păstra neștirbită Ortodoxia, într-un timp cât mai scurt.

Cartea Pastorală nu promitea autonomia bisericească a Basarabiei.

Din nefericire, a fost curând constatată în Basarabia diferența între declararea acestor drepturi și aplicarea lor”.¹⁹

Această circulară, semnată de către Visarion Puiu, Episcopul de Bălți – Hotin, din 6 februarie 1925, se păstrează la Muzeul de Istorie și Etnografie din municipiul Bălți, Republica Moldova.

„Grija despre drepturile și interesele bisericii locale, împreună cu introducerea

unirii canonice a eparhiei Basarabiei cu biserica autocefală Română, vor conduce activitatea noastră în chestiunile de cultură religioasă. Naționalizarea bisericii este o nevoie imediată, fiindcă biserica în mod firesc trebuie să fie izvor de cultură națională și sufletească.

În același timp tuturor credincioșilor le va fi garantată pe deplin libertatea cultului și a conștiinței²⁰

Prin urmare, putem afirma cu tărie că preoțimea dintre Prut și Nistru a fost catalizatorul principal care a pregătit calea Unirii politice dar și spirituale a Basarabiei cu Țara Mamă. Biserica, din cele mai vechi timpuri, a păstrat și promovat valorile cultural-morale ale unui Neam. Clerul basarabean alături de dascălii din învățământ și-au

adus un aport important la menținerea conștienței identității naționale românești a modovenilor basarabeni; datorită lor flacăra românismului nu a putut fi niciodată stinsă în sufletele locuitorilor de pe aceste meleaguri mioritice de către muscalii de la Răsărit. Biserica ortodoxă a fost, este și va fi mereu un izvor nesecat de cele mai nobile virtuțile cele mai nobile ale Neamului nostru românesc.

Referințe bibliografice:

1. *Cartea Noastră*. Bălți : Societatea culturală „Cartea Noastră” sub președenția d-lui Emanoil Catelly, prefectul județului Bălți, 1936. p. 42.
2. CAZACU, Petre. *Moldova dintre Prut și Nistru (1812-1918)*. Chișinău: Ed. Știința, 1992. p. 411.
3. CIOBANU, Ștefan. *Unirea Basarabiei*. Chișinău: Ed. Universitas, 1993. pp. 292-295.
4. COLESNIC, Iurie. *Basarabia necunoscută (personalități basarabene)*. Chișinău: Ed. Museum, 1997. vol. II, p. 195.
5. *Cugetul*. Chișinău, 1999. nr. 1-2, p. 20.
6. ENCIU, Nicolae. *Populația rurală a Basarabiei în anii 1918 – 1940*. Chișinău: Ed. Epigraf, 2002. pp. 141-142. ISBN 997590355X, 9789975903554.
7. GALACTION, Gala. *Zile basarabene*. Chișinău: Ed. Știința, 1993. p. 59.
8. GHIBU, Onisifor. *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*. București: Ed. Semne, 1997. p. 298.
9. GHIBU, Onisifor. Op. Cit., p. 395.
10. GURIE, Mitropolitul Basarabiei. *Procesul și apărarea mea. Denunțarea complotului apocaliptic*. București: Ed. A-B-C, 1937. pp. 4-7.
11. HOLBAN, Eugen Ștefan. *Dicționar cronologic. Prin veacurile învolburate ale Moldovei dintre Prut și Nistru*. Chișinău: Ed. Museum, 1998. p. 170.
12. Ibidem, p. 355.
13. Ibidem, p. 368.
14. Ibidem, p. 45.
15. Idem. *Călătorind prin Basarabia. Impresiile unui român ardelean*. Chișinău: Tipografia Eparhială, 1923. p. 13.
16. KING, Charles. *Moldovenii. România, Rusia și politica culturală*. Chișinău: Ed. ARC, 2002. pp. 44-45.
17. *Patrimoniu*. Chișinău, 1991. nr. 3, p. 106.
18. PIMEN, Mitropolitul Moldovei. *Unde mergem?* Neamț: Tipografia Monastirii Neamțu, 1925. p. 31.
19. PUIU, Visarion, Episcopul de Bălți – Hotin. *Circulara Nr. 3*. Bălți. 1925, 6 februarie.
20. *Revista Basarabia*. Chișinău, 1993. nr. 3, pp. 8-9.